

Лаврів І.М.

асистент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського національного аграрного університету

Lavriv I.M.

Assistant of the Department of International Economic Relations
Lviv National Agrarian University

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

THEORETICAL ASPECTS OF EXPORT POTENTIAL FORMATION

Анотація. У статті розкрито різні погляди на поняття «експортний потенціал». Проаналізовано основні класифікаційні ознаки, за якими науковці поділяють сутність експортного потенціалу. Сформовано та детально описано загальну структуру експортного потенціалу країни. Подано авторське трактування сутності та особливостей формування експортного потенціалу підприємства у контексті взаємодії потенціалів підприємства та зовнішнього ринку.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, експортний потенціал, елементи структури.

Вступ та постановка проблеми. Вихід підприємства на зовнішні ринки сприяє пристосуванню економіки до системи світогосподарських відносин, формуванню економіки відкритого типу. Одним із важливих пріоритетів розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни є нарощування обсягів експорту та підвищення її експортного потенціалу, однак досі дана дефініція та її основні складові елементи не конкретизовані.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти аналізу експортного потенціалу досліджували багато українських та зарубіжних вчених, зокрема Т. Мельник [2], К. Селезньова [7], Є. Талавіра [10], С. Тимофєєнко [11], А. Мазаракі [13] однак загальновищого поняття експортного потенціалу дотепер не існує.

Метою статті є визначення основних підходів до тлумачення дефініції «експортний потенціал» та розвитку його теоретичних засад на основі системного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні процеси глобалізації світового економічного розвитку не оминають Україну, яка поступово інтегрується до міжнародної економіки. Основним суб'єктом сучасних міжнародних економічних відносин виступає підприємство як ключова ланка ринкової економіки.

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. [5], зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Ефективна зовнішньоекономічна діяльність сприяє відтворенню експортного потенціалу країни, підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту й імпорту, залученню іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах, забезпеченню економічної безпеки України [10].

У 2014 р. відбулися позитивні зміни у зовнішньоекономічній політиці нашої країни. Після багаторічної праці в напрямку інтеграції з ЄС нарешті було підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, відповідно до якої для України почав діяти автономний преференційний торговельний режим з 23 квітня 2014 р. [12]. Однак критичний стан економіки України ще не ліквідовано, саме

тому завдяки аналізу зовнішньоекономічної діяльності виокремлення основних проблем у розвитку експортних операцій з європейськими країнами дозволить знайти нові шляхи вирішення цих проблем.

Кризове становище в економіці України має ряд причин: насамперед це низький рівень виробництва конкурентоспроможної на зарубіжному ринку продукції, що, в свою чергу, зумовлює коливання на валютному ринку та негативне зовнішньоторговельне сальдо; іншим, не менш важливим фактором занепаду української економіки є нестабільне військово-політичне становище.

Основним у зовнішньоекономічних зв'язках країни слід вважати цілеспрямованість на підвищення рівня експорту. Ключова міра впливу експорту у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності держави у міжнародному поділі праці і світовому господарстві визначаються через постачання конкурентоспроможної продукції та послуг; отримання країною іноземної валюти, необхідної для удосконалення та поступового чи повного оновлення економіки, за допомогою сучасних технологічних, технічних та управлінських винаходів, розробок та ідей, оплати вартості необхідних для країни імпортованих товарів. Таким чином, правильне співвідношення експорту та імпорту допоможе досягнути позитивного сальдо платіжного балансу країни. Саме тому, актуальним для вибраної нами теми дослідження є питання експортного потенціалу.

Для того, щоб розкрити поняття «експортний потенціал», необхідно розглянути ключове поняття «експорт».

Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» з останнім змінами, внесеними згідно Закону N 222-VIII (222-19) від 02.03.2015 р., «Експорт товарів – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів». При цьому термін «реекспорт» (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України [5].

Митний кодекс України трактує експорт (остаточне вивезення) як митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за меж-

ами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення [3].

З поняття, яке трактує Закон, випливає, що сам експорт – це лише процес торгівлі товарами чи послугами з іноземними суб'єктами господарювання без кількісної та якісної оцінки. Для того, щоб оцінити експорт, необхідно досліджувати зовнішньоторговельний баланс та поняття експортного потенціалу, яке дає можливість для нарощування обсягів експорту та зміцнення національної економіки. Митний кодекс розглядає експорт не як операцію продажу, а як випуск товарів для вільного обігу, тобто отримання грошової винагороди за випуск цих товарів не визначене, і у цьому ми вбачаємо недосконалість трактування даного поняття, саме тому пропонуємо його доповнити та подати в наступній інтерпретації: експорт – це процес вивезення суб'єктами господарської діяльності за межі митної території країни товарів, який передбачає продаж іноземним суб'єктам господарювання на основі грошової оплати чи оплати у натуральному вигляді (товари, надання послуг чи виконання робіт)».

Т. Мельник вважає, що якщо розглядати експорт як вагомий чинник впливу на економічне зростання, на інтеграцію країни у світове господарство, то він набуває ознак потенціалу [2, с. 243].

Саме поняття потенціалу означає сили та можливості в певному виді діяльності.

В економічному плуначенні, потенціал – це сукупність економічних можливостей держави, які можуть бути використані для потреб суспільства (виробництво, оборона тощо), що відображає економічну могутність країни, досягнутий рівень розвитку продуктивних сил, обсяг національного багатства, можливості їх зростання [4, с. 244].

На думку Л. Чернюка і Д. Клинового, потенціал – це сукупні можливості щодо виробничої діяльності всіх продуктивних сил суспільства [14, с. 129]. Таке бачення поділяє В.Россоха, який зазначає, що «потенціал – це сукупність кількісних і якісних характеристик елементів (ресурсів), а також їх функціональних властивостей, які залучаються у виробництво, формують його потенційні можливості, а також використовуються та знаходять прояв у виробничих процесах». [6, с. 8]

Після проведення аналізу потенційних ресурсів та засобів, за плуначенням К. Селезньової, потенціал є основою для прийняття стратегічних рішень, визначення напрямку розвитку підприємства, що обумовлює формування конкретної програми на перспективу [7, с. 102].

В умовах постійного реформування економіки мова йде про децентралізацію влади та надання регіонам автономності в управлінні економічною діяльністю, саме тому регіони на даний час виступають ключовими елементами економічної системи країни та світу загалом. Досліджуючи експорт країни, не можливо не звернути увагу на спеціалізацію та інтенсивність експортної діяльності у її регіонах.

Експортний потенціал притаманний економічним суб'єктам усіх рівнів – підприємство, галузь, регіон всередині країни, національна економіка, угруповання кількох держав, – які реалізують цей потенціал шляхом розвитку зовнішньої торгівлі, передусім, експорту. Тобто, по-перше, експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів окремих галузей, а експортний потенціал галузі – з експортних потенціалів окремих підприємств; по-друге, експортний потенціал об'єктивно пов'язаний з конкурентоспроможністю продукції, призначеної для реалізації на світовому ринку. Враховуючи, що національна конкурентоспроможність має трирівневу структуру – країни, галузі, окремого підприємства, – можна стверджувати, що існує тісний взаємозв'язок між

підвищенням конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку та збільшенням експортного потенціалу національної економіки [13]. З цієї думкою погоджується й А. Тимофеевко, який зазначає, що експортний потенціал країни сумарно складається із регіональних потенціалів. Проте окремі регіони мають певні особливості розвитку та спеціалізації, а отже, мають різний потенціал [11].

На рисунку 1 зображено основні елементи, які входять до структури експортного потенціалу країни.

Рис. 1. Елементи, які входять до структури експортного потенціалу країни

Джерело: Узагальнено автором на основі [6–11]

Ми, погоджуючись з думкою вищезгаданих науковців [11; 13], запропонували загальну структуру експортного потенціалу країни, до якої входять:

– 1 ланка – експортний потенціал суб'єктів господарської діяльності, адже кожне підприємство є потенційним експортером за умови виконання вимог, поставлених до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Маючи наявні виробничі, фінансові, кадрові, техніко-технологічні параметри, підприємство може розширювати свою діяльність та виходити на зовнішні ринки, тим самим ставлячи експортний потенціал для країни;

– 2 ланка – сюди входять дві галузі: галузь матеріального виробництва (сільське господарство, промисловість, транспорт, торгівля та ін.), що в результаті своєї діяльності має матеріальне благо, та галузь невиробничої сфери діяльності (охорона здоров'я, освіта, наука, культура, фінанси, кредит, страхування), що створює інфраструктуру для виробництва, надаючи йому кваліфіковані кадри, наукові розробки тощо, саме тому ці дві галузі є пов'язаними між собою. Продукти обох галузей можуть бути об'єктами експорту;

– 3 ланка об'єднує експортний потенціал галузей у експортний потенціал регіонів, адже кожен регіон має свою спеціалізацію;

– 4 ланка є завершальною у державному масштабі ланкою експортного потенціалу, яка представляє сукупність потенціалів усіх регіонів країни.

На думку В. Михайловського, експортний потенціал країни – це головний потенціальний ресурс підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності на певній території, експортний потенціал даної території слід описувати системою кількісних і якісних показників. Тобто, експортний потенціал виступає основним стимулюючим фактором розвитку національної економіки. З попереднім

науковцем погоджується Г. Крушніцька, яка вважає, що експортний потенціал – найважливіша характеристика економічної потужності країни. Під експортним потенціалом розуміють здатність виявляти і постійно відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку відповідно до умов середовища, що постійно змінюється.

Більш точно тлумачення надає Д. Стеченко, який вважає, що експортний потенціал є обсягом благ, які національна економіка може виробляти та реалізувати за своїми межами, а також її здатністю відтворювати свої конкурентні переваги на світогосподарській арені [9, с. 295].

Б. Крижновський під експортним потенціалом розуміє можливість з виробництва конкурентоспроможної продукції при раціональному використанні усіх видів ресурсів з метою реалізації переваг міжнародного поділу праці [1].

Д. Солоха зазначає, що експортний потенціал безпосередньо асоціюється з інноваційністю продукції, яка ототожнюється з її конкурентоспроможністю на певному зовнішньому ринку [8, с. 43].

Узагальнюючи думки вчених, зазначимо, що експортний потенціал країни – це здатність вітчизняних суб'єктів господарювання максимально забезпечити потреби зовнішнього ринку в певних категоріях продукції, саме тому доцільно розраховувати галузевий експортний потенціал.

Висновки. Узагальнюючи підходи до визначення сутності експортного потенціалу, ми визначили чотири основні класифікаційні ознаки, за якими науковці поділяють сутність експортного потенціалу:

1) наявні ресурси, тобто експортний потенціал – це сукупність усіх ресурсів, які задіяні в процесі експортоорієнтованої діяльності підприємства;

2) потенційна можливість – це здатність виробництва конкурентоспроможної продукції, що може бути реалізована на зовнішньому ринку;

3) результат ЗЕД, хоча, на нашу думку, експортний потенціал це – це не конкретний показник, а абстрактне поняття, яке необхідно оцінювати за кількісними та якісними показниками економічної ефективності;

4) елемент системи. Багато науковців вважають експортний потенціал частиною економічного потенціалу, інші ж вважають, що це частина виробничого потенціалу.

Підсумовуючи трактування вчених щодо тлумачення поняття «експортний потенціал», формулюємо наступне визначення: експортний потенціал – це складова економічного потенціалу, яка включає в себе можливість виробляти експортоорієнтовану продукцію зі стандартами відповідності, яка призначена для реалізації за межами митної території країни на умовах грошової оплати.

Список використаних джерел:

1. Крыжановский Б.Н. Потенциал машиностроения / Б.Н. Крыжановский – К.: Наук. думка, 1994. – 351 с.
2. Мельник Т.М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т.М. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1–2(8–9). – С. 241–271.
3. Митний кодекс України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
4. Осовська Г.В. Економічний словник / [Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський]. – К. : Кондор, 2006. – 356 с.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
6. Розсоха В.В. Управління економічними ризиками в енергозбутовій діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування та регулювання економікою» / Розсоха В.В. – Харків, 2004. – 22 с.
7. Селезньова К.В. Обґрунтування факторів впливу на розвиток експортного потенціалу машинобудівного підприємства / К.В. Селезньова. // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 45. – С. 102.
8. Солоха Д.В. Теоретико-методичні основи оцінки рівня інноваційного потенціалу промислового регіону / Д.В. Солоха // Економіка розвитку. – 2010. – № 4. – С. 42–44.
9. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : [навч. посібник] / Д.М. Стеченко. – К. : Вікар, 2002. – 374 с.
10. Талавіра Є.В. Сучасні тенденції регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах глобалізації / Є.В. Талавіра // Ефективна економіка. – № 9. – 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3355>.
11. Тимофеев С.А. Визначення зовнішньоекономічного потенціалу регіонів України (на прикладі Одеської області) / С.А. Тимофеев // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 1. – С. 77–84.
12. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
13. Мазаракі А.А. Управління експортним потенціалом України : [монографія] / [А.А. Мазаракі та ін.] ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 210 с.
14. Чернюк Л.Г. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Л.Г. Чернюк, Д.В. Клиновий. – К.: Ун-т «Україна», 2005. – 245 с.

Анотація. В статтю раскрыты различные взгляды на понятие «экспортный потенциал». Проанализированы основные классификационные признаки, по которым ученые разделяют сущность экспортного потенциала. Сформирована и подробно описана общая структура экспортного потенциала страны. Подана авторская трактовка сущности и особенностей формирования экспортного потенциала предприятия в контексте взаимодействия потенциалов предприятия и внешнего рынка.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, экспортный потенциал, элементы структуры.

Summary. The different views on the concept of “export potential” are revealed in the article. The basic classification criteria by which scientists share the essence of export potential are analyzed. The overall structure of export potential has been formulated and described in detail. The author’s interpretation of the nature and features of the company’s export potential formation in the context of interaction of potentials of the enterprise and the external market.

Key words: foreign economic activity, export, export potential, elements of the structure.